

Marian BUDZYŃSKI, Leszek SOŁTYS,
Maria SZPAK

**Ocena biometryczna i eksterierowa remontów reproduktorów
w Państwowym Stadzie Ogierów Białka w latach 1965—1985 ***

Биометрическая и экстерьерная оценки ремонтных репродукторов
на госконзаводе Бялка в 1965—1985 гг.

Biometric and Exterior Evaluation of Replacement Stallions at the Białka State
Depot of Stallions in the Years 1965—1985

Doskonalenie małopolskich koni zarodowych oraz pogłowia masowego na Lubelszczyźnie jest prowadzone przy użyciu reproduktorów utrzymywanych w Państwowym Stadzie Ogierów (PSO) w Białce (woj. chełmskie). Dlatego też instytucja ta zobowiązana jest do zapewnienia odpowiednich reproduktorów przekazujących na potomstwo nowe jakościowo cechy właściwe dla nowoczesnego typu konia małopolskiego. Ciągłe intensyfikujące się gospodarstwa rolne oraz możliwości eksportu koni stwarzają zapotrzebowanie na konie bardziej rosłe (160—165 cm wysokości w kłębie) i kalibrowe (masa ciała około 550—600 kg) przy zachowaniu dotychczasowych korzystnych cech, które charakteryzują konia małopolskiego (duża uroda i szlachetność, zdrowie, dobre wykorzystanie paszy).

Podjęte badania miały na celu określenie liczby wprowadzonych nowych ogierów (remontów) w miejsce reproduktorów wybrakowanych z uwzględnieniem ich struktury rasowej i wskaźników biometrycznych.

MATERIAŁ I METODY

Dane do opracowania uzyskano z akt hodowlanych PSO Białka (1). Ogółem w analizowanym okresie (1965—1985) przybyło do stada 214 ogierów, które poddano charakterystyce biometrycznej uwzględniając wymiary: wysokości w kłębie, obwodu klatki piersiowej, obwodu nadpęcia, indeksy obwodu klatki piersiowej i koś-

* Wykonano w ramach programu RR-II-22 koordynowanego przez MNiSzW.

cistości, a także masę ciała. Ocenę przeobrażenia pokroju reproduktorów wykonano na podstawie ogólnej liczby punktów przy bonitacji licencyjnej. Dla wymienionych wskaźników wyliczono średnie arytmetyczne ($\bar{x}$), odchylenia standardowe (S) oraz podano zakres wahań wielkości maksymalnych (Mx) i minimalnych (Mn) z uwzględnieniem rocznika przybycia i rasy ogierów.

OMÓWIENIE WYNIKÓW

Na podstawie danych zestawionych w tab. 1 można określić rozmiary wprowadzania młodych ogierów-remontów uzupełniających etat reproduktorów w Stadzie zarówno w poszczególnych latach, jak i w całym analizowanym okresie. Wśród ogólnej liczby 214 ogierów największy odsetek stanowiły ogiery małopolskie (76,6%), a następnie ogiery wielkopolskie (17,8%). Na odsetek 5,6% ogierów innych ras składały się reproduktory; pełnej krwi angielskiej (2 szt.) sprowadzone w r. 1967, czystej krwi arabskiej (4 szt.) wprowadzone do Stada w latach: 1973, 1974, 1976 i 1983, czystej krwi angloarabskiej — jeden ogier (1981), szlachetnej półkrwi — 3 szt. w r. 1983, konik polski — jeden ogier (r. 1965) oraz jeden ogier rasy freiberger (r. 1967).

PSO Białka prowadząc działalność hodowlaną w rejonie konia małopolskiego (2, 5) zwraca największą uwagę na prawidłowy remont ogierów małopolskich. Stąd też w latach 1965—1985 sprowadzono 164 ogiery tej rasy, a odsetek ich w poszczególnych latach był bardzo wysoki. Jedynie w latach 1973, 1974 i 1983 kształtował się poniżej 50%, co było spowodowane sprowadzaniem w wymienionych latach większej liczby ogierów rasy wielkopolskiej (tab. 1).

Stado białeckie realizując konsekwentnie program hodowlany (5) posługuje się reproduktorami kultywującymi zwłaszcza linię Schagya, nadając specyficzną odrębność koniom małopolskim hodowanym na Lubelszczyźnie. Dlatego też remontowane ogiery rasy małopolskiej pochodzą w głównej mierze z SK Janów Podlaski (31,2%) oraz z SK Walewice (29,3%). Stadniny te bowiem hodując konie elitarne z dużym udziałem krwi szczepu Schagya, a także krajowych angloarabów półkrwi mają ścisłą więź genetyczną z zarodowym i masowym pogłowiem występującym na terenie Okręgowego Związku Hodowców Koni w Lublinie. Na trzecim miejscu pod względem ogierów dostarczonych do Stada znajduje się SK Stubno (17,7%). Łącznie wymienione trzy stadniny dostarczyły około 78,2% ogierów na uzupełnienie etatu Stada. Pozostałe odsetki remontowanych ogierów małopolskich rekrutowały się z następujących Stadnin: Pruchna (4,3%), Strzelce Opolskie (4,39%), Chyszów (3,0%), Kurozwęki (3,0%), Trzebienice (3,0%), Prudnik (1,2%), Samborzec (1,2%), Posadowo (0,6%) i innych gospodarstw (1,2%).

Głównymi dostarczycielami ogierów rasy wielkopolskiej (tab. 1) były

Tab. 1. Struktura ras ogierów-remontów przybyłych do Stada w latach 1965—1985
 Breed structure of replacement stallions in the stud in the years 1965—1985

Lp.	Rok	Ogółem		Małopolskie		Wielkopolskie		Innych ras	
		n	%	n	%	n	%	n	%
1	1965	14		11	78,6	2	14,3	1	7,1
2	1966	8		8	100,0	-	-	-	-
3	1967	11		8	72,7	-	-	3	27,3
4	1968	10		10	100,0	-	-	-	-
5	1969	8		8	100,0	-	-	-	-
6	1970	10		10	100,0	-	-	-	-
7	1971	10		9	90,0	1	10,0	-	-
8	1972	16		16	100,0	-	-	-	-
9	1973	9		4	44,4	4	44,4	1	11,2
10	1974	11		5	45,5	5	45,5	1	9,0
11	1975	12		9	75,0	3	25,0	-	-
12	1976	15		9	60,0	5	33,3	1	6,7
13	1977	7		7	100,0	-	-	-	-
14	1978	11		9	81,8	2	18,2	-	-
15	1979	11		11	100,0	-	-	-	-
16	1980	7		7	100,0	-	-	-	-
17	1981	7		4	57,1	2	28,6	1	14,3
18	1982	10		5	50,0	5	50,0	-	-
19	1983	15		5	33,3	6	40,0	4	26,7
20	1984	6		3	50,0	3	50,0	-	-
21	1985	6		6	100,0	-	-	-	-
Razem		214		164	76,6	38	17,8	12	5,6

następujące stadniny uszeregowane według wielkości odsetków: Liski (28,6%), Kadyny (14,3%), Plękity (14,3%), Żołędnica (8,6%), Rzeczna (5,7%), Racot (5,7%), Nowielice (5,7%), Posadowo (5,7%) i inne (5,7%).

Typ rasowy koni małopolskich uwarunkowany jest specyficznym kompleksem cech zewnętrznych, które odróżniają je od innych typów koni szlachejnych. Głównymi czynnikami składającymi się na pojęcie omawianego typu są widoczne szczegóły budowy, takie jak cechy pokroju, kalibru, formatu, wymiarów biometrycznych, a także umaszczenia. Koń małopolski zatrzymał najwięcej cech prototypu konia krajowego, co do niedawna uwidaczniało się w stosunkowo niewielkim wzroście i najbardziej suchej konstytucji ze wszystkich koni szlachejnych utrzymywanych na terenie Polski. Omawiane cechy pokroju kształtowane były w podstawowej mierze drogą użycia dużej liczby koni arabskich i innych orientali. Przekazywały one cały szereg cech korzystnych koniowi małopolskiemu, jak na przykład suchość tkanki i dużą urodę, ale wpływ koni arabskich był również w pewnym sensie ujemny, gdyż utrzymywał niski wzrost (wysokość w kłębie), małą masę ciała oraz błędy w budowie i ustawieniu kończyn. Wszystkie te cechy nigdy nie były korzystne we wzorcu konia ogólnoużytkowego, stąd też podejmowano różnorodne zabiegi hodowlane w celu zwiększenia kalibru i wzrostu.

Tab. 2. Zestawienie średnich wymiarów biometrycznych małopolskich ogierów-remontów w poszczególnych latach

Average biometric measurements of the Małopolski stallions replaced each year

Rok	n	Wysokość w kłębie				Obwód klatki piersiowej				Obwód nadpęcia			
		$\bar{x}$	S	Mn	Mx	$\bar{x}$	S	Mn	Mx	$\bar{x}$	S	Mn	Mx
1965	11	156,4	2,76	153	162	184,9	6,75	178	202	20,4	0,67	19,5	22
1966	8	155,7	2,47	153	158	189,3	5,10	182	196	20,8	1,01	20,0	22,5
1967	8	157,1	3,38	153	162	191,6	4,83	185	200	20,8	0,56	20	21,5
1968	10	157,6	2,41	155	164	187,5	4,03	180	195	20,7	0,32	20	21
1969	8	159,3	2,76	156	163	193,0	5,97	182	201	21,1	0,96	20,5	23
1970	10	158,6	1,12	157	160	193,6	4,02	187	198	21,1	0,55	20,5	22
1971	9	157,4	1,96	155	160	191,7	8,57	180	207	20,8	0,99	19,5	22
1972	16	159,7	3,34	155	166	194,6	6,47	184	204	21,0	0,77	20	22
1973	4	159,3	5,78	155	166	191,0	1,00	188	195	20,9	0,72	20,4	21,75
1974	5	159,4	1,74	157	162	192,8	5,97	185	198	20,6	0,58	20	21,5
1975	9	162,1	2,98	157	166	191,2	6,59	180	200	21,1	0,83	20	22
1976	9	162,3	2,82	158	167	193,7	8,18	180	204	21,1	0,80	20	22,5
1977	7	163,7	1,74	161	165	199,5	4,20	191	205	21,4	0,51	20,5	22,5
1978	9	162,6	1,58	161	164	195,9	5,43	186	203	21,4	0,73	21	22
1979	11	163,3	2,15	161	164	195,4	3,05	192	200	21,4	0,80	20,5	22
1980	7	163,0	2,07	159	165	194,6	3,85	187	203	21,2	0,97	20,5	22
1981	4	163,5	1,65	162	166	194,0	3,53	190	198	20,9	0,25	21,5	22
1982	5	162,5	2,15	159	163	191,0	3,74	187	196	20,5	0,40	20,0	22,5
1983	5	163,0	1,41	161	165	192,2	3,18	187	195	20,9	0,37	20,5	21,5
1984	3	165,3	1,69	163	167	188,3	1,70	186	190	21,5	0,71	21,0	22,5
1985	6	165,0	1,82	162	168	188,5	2,29	185	191	21,3	0,62	20,5	22,5
Ogółem	164	160,3	2,48	153	168	192,5	4,97	178	207	21,0	0,69	19,5	23,0

Dokonujące się przeobrażenia w eksterierze koni rasy małopolskiej najłatwiej jest ocenić na podstawie zmian wskaźników biometrycznych używanych do rozplodu ogierów, których analizowane średnie z uwzględnieniem lat zestawiono w tab. 2—4. Ogólnie można skonstatować, że średnie wymiary badanych ogierów małopolskich w omawianym okresie ulegały stałemu wzrostowi. Ogólna średnia wysokość w kłębie (tab. 2) wynosiła $160,8 \pm 2,48$ cm i znacznie przewyższała analogiczną średnią ($155,4 \pm 5,52$ cm) podaną przez Sasimowskiego i Budzyńskiego (6) dla ogierów wpisanych do I tomu Księgi Stadnej oraz obliczoną przez Budzyńskiego i wsp. (3) dla ogierów wpisanych do tomu III (156,5 cm). Niższe średnie poszczególnych wymiarów ogierów małopolskich można również znaleźć we wcześniejszych badaniach Budzyńskiego i Sasimowskiego (2) oraz Budzyńskiego i Sołtysa (4). Porównania potwierdzają korzystne zmiany wymiarów biometrycznych współcześnie hodowanych koni małopolskich, a zwłaszcza ogierów wykorzystywanych do reprodukcji w stadach państwowych.

Analizując dane zawarte w tab. 2 stwierdzono, że w okresie 21 lat (1965—1985) średni wzrost wysokości w kłębie wzrósł ze $156,4 \pm 2,76$ cm (1965) do $165,0 \pm 1,82$ cm w r. 1985, a więc około +8,6 cm. Przy tym na-

Tab. 3. Zestawienie średnich indeksów biometrycznych małopolskich ogierów-remontów w poszczególnych latach
Average biometric induces of the Małopolski stallions replaced each year

Rok	n	Indeks obwodu kl. piersiowej				Indeks kościistości			
		$\bar{x}$	S	Mn	Mx	$\bar{x}$	S	Mn	Mx
1965	11	118,2	3,61	113,37	124,69	13,1	0,42	12,66	13,58
1966	8	121,6	3,69	115,18	125,64	13,3	0,58	12,65	14,24
1967	8	122,0	2,69	117,80	124,2	13,2	0,36	12,81	13,69
1968	10	119,0	2,49	116,12	123,22	13,1	0,24	12,65	13,54
1969	8	121,1	3,22	116,66	125,31	13,2	0,64	12,57	14,19
1970	10	122,1	2,90	116,87	124,84	13,3	0,48	12,81	13,83
1971	9	121,7	5,21	115,38	129,37	13,2	0,54	12,5	13,92
1972	16	121,9	4,23	115	128,66	13,1	0,44	12,34	13,93
1973	4	119,9	4,08	114,45	124,2	13,1	0,29	13,05	13,16
1974	5	121,0	4,88	114,81	126,11	12,9	0,58	12,34	13,69
1975	9	117,9	3,34	115,15	123,75	13,0	0,63	12,42	13,75
1976	9	119,3	4,37	113,2	125,31	13,0	0,51	12,26	13,5
1977	7	121,5	10,54	117,17	125	13,1	0,49	12,50	13,53
1978	9	120,5	3,22	114,11	125,3	13,2	0,36	12,88	13,49
1979	11	119,7	1,99	117,68	121,95	13,1	0,42	12,73	13,41
1980	7	119,4	1,26	115,15	123,78	13,0	0,62	12,42	13,41
1981	4	113,6	1,37	116,46	122,22	13,3	0,16	13,1	13,58
1982	5	118,4	2,45	115,43	120,22	12,7	0,37	12,34	12,89
1983	5	118,3	2,94	113,33	121,1	12,8	0,28	12,5	13,35
1984	3	113,9	1,92	112,05	116,6	13,0	0,34	12,65	13,47
1985	6	114,2	0,92	113,03	115,75	12,9	0,29	12,50	13,39
Ogółem	164	120,1	3,60	113,2	129,37	13,1	0,44	12,26	14,24

leży podkreślić, że już w r. 1975 sprowadzane remonty uzyskały średnią wysokość w kłębie powyżej 160 cm ($162,1 \pm 2,98$ cm). Znacznie mniejszy wzrost średnich wymiarów w badanym okresie odnotowano w stosunku do obwodu klatki piersiowej ($+3,6$ cm), a także obwodu nadpęcia ($+0,9$ cm). Jest to niewątpliwie również efektem przeobrażania się typu badanych ogierów z kierunku zaprzęgowego na ogólnoużytkowy i wierzchowy. Znajduje to zwłaszcza potwierdzenie w zestawieniu średnich indeksów (tab. 3) zarówno obwodu klatki piersiowej, jak i obwodu nadpęcia. Indeks obwodu klatki piersiowej zmniejszył się ze $118,2 \pm 3,61\%$ (1965 r.) do $114,2 \pm 0,92\%$ w r. 1985, natomiast indeks kościistości nie wykazywał większych różnic na przestrzeni analizowanego okresu i oscylował około $13,1 \pm 0,44\%$ (tab. 3). Większe wahania odnotowano w odniesieniu zarówno do średnich masy ciała, jak i wielkości indywidualnych (tab. 4) tej cechy biometrycznej. Średnia ogólna wynosząca $547,9 \pm \pm 32,8$ kg była jednak niższa od analogicznej średniej obliczonej dla 38 ogierów wielkopolskich (tab. 1), u których wynosiła $583,7 \pm 30,5$ kg.

Prawidłowość cech pokroju koni zarodowych jest oceniana za pomocą punktów bonitacyjnych, których średnie dla badanych ogierów zesta-

Tab. 4. Zestawienie średnich masy ciała oraz oceny punktowej pokroju małopolskich ogierów-remontów w poszczególnych latach
Average body weight and point evaluation of the exterior of the Małopolski stallions replaced each year

Rok	n	Masa ciała				Ogólna liczba punktów			
		$\bar{x}$	S	Mn	Mx	$\bar{x}$	S	Mn	Mx
1965	11	516,0	51,0	465	645	79,7	1,67	78	83
1966	8	537,6	26,7	504	580	78,9	2,58	77	83
1967	8	561,9	34,5	510	605	79,3	1,47	77	82
1968	10	548,0	30,4	508	590	79,0	1,34	77	81
1969	8	558,3	69,2	490	670	79,2	1,96	78	81
1970	10	531,1	16,8	514	570	81,1	2,33	79	85
1971	9	541,8	59,6	439	610	80,3	1,85	78	83
1972	16	554,3	48,2	495	660	79,6	1,44	78	83
1973	4	516,6	34,0	480	560	78,7	1,12	78	79
1974	5	544,0	37,7	490	590	78,2	0,4	78	79
1975	9	572,7	44,2	474	630	79,8	2,27	77	84
1976	9	558,2	37,4	509	630	79,3	1,28	78	81
1977	7	586,4	30,0	550	649	80,0	1,30	79	83
1978	9	537,8	13,6	520	560	79,8	1,65	78	82
1979	11	532,9	15,9	514	559	78,9	1,64	78	82
1980	7	561,7	26,2	509	591	79,6	0,78	79	81
1981	4	548,3	22,9	528	585	79,3	1,09	78	81
1982	5	557,5	40,1	540	610	80,3	0,87	80	81
1983	5	557,0	20,4	520	575	78,4	0,80	78	80
1984	3	535,0	14,7	515	550	79,3	0,94	78	80
1985	6	537,5	20,6	505	560	79,3	1,49	78	82
Ogółem	164	547,9	32,8	439	670	79,5	1,45	77	85

wiono w tab. 4. Zakres wahań wartości skrajnych wynosił 77—85 pkt., natomiast średnia dla wszystkich analizowanych ogierów wynosiła $79.5 \pm \pm 1,45$ pkt., co należy uznać za ocenę stosunkowo wysoką. Świadczy to o bardzo prawidłowej budowie ogierów sprowadzanych do stada, a tym samym o znacznych możliwościach potencjalnych tychże reproduktorów przy poprawie cech pokroju koni hodowanych na Lubelszczyźnie.

WNIOSKI

1. Remont ogierów w stadzie białeckim w latach 1965—1985 był prawidłowy zarówno pod względem pozyskiwania reproduktorów rasy małopolskiej, jak i ich jakości.

2. Wchodzące na uzupełnienie Stada ogiery wyhodowane były głównie w SK Janów Podlaski (31,2%) i w SK Walewice (29,3%) z dużym udziałem krwi rodu Schagya.

3. Stwierdzono korzystne przeobrażenia typu ogierów małopolskich pod względem wzrostu i kalibru.

PIŚMIENNICTWO

1. Akta hodowlane Państwowego Stada Ogierów w Białce za lata 1965—1985.
2. Budzyński M., Sasimowski E.: Lubelska hodowla koni szlachejnych. Koń Polski, 2, 1974.
3. Budzyński M., Sasimowski E., Seweryn A.: Standardy pomiarowe koni zapisanych do ostatnich tomów Polskich Ksiąg Stadnych. Koń Polski, 3, 1976.
4. Budzyński M., Sołtys L.: Hodowlane użytkowanie koni w województwie lubelskim. Zesz. Probl. Post. Nauk Roln., 264, 1982.
5. Budzyński M., Słomka Z., Sołtys L., Byszewski W., Sikora Cz.: Zuchtprogramm der Małopolskarasse. International Symposium on Horse Breeding and Use. Agricultural Academy in Lublin, June 26—28, 1985.
6. Sasimowski E., Budzyński M.: Standardy pomiarowe koni małopolskich. Rocz. Nauk Roln., 85—B—4, 1965.

РЕЗЮМЕ

Исследовали 214 жеребцов, прибывших в 1965—1985 гг. как ремонт на конзавод. Среди полученных жеребцов наивысший процент составляли воспроизводители малопольской (76,6%) и великопольской (17,8%) пород. Бялецкий конзавод пользуется воспроизводителями, продолжающими линию Шагия, отсюда ремонтируемые жеребцы происходили главным образом, из конзаводов Янув Люблинский (31,2%) и Валевице (29,3%). Происходящие в характере малопольских лошадей изменения легче всего оценить на основе биометрических показателей, используемых для репродукции жеребцов, анализируемые средние которых с учетом годов сопоставили в таб. 2—4. Отметим правильный ремонт жеребцов как в онтошении получения воспроизводителей малопольской породы, как и их качества. Подтвердили также полезные преобразования типа жеребцов относительно роста и калибра.

SUMMARY

214 replacement stallions were examined which came to the stud in the years 1965—1985. The Małopolski (76,6%) and Wielkopolski (17,8%) stallions constituted the highest percentage of animals turned over. The Bualect Stud uses stallions of the Schagya line, thus the replacement stallions came mainly from the Janów Podlaski Horse Stud (31,2%) and from Walewice Horse Stud (29,3%). Changes in the exterior of the Małopolski horses can be best seen on the basis of changes in the biometric indicators used in stallion reproduction. The analysed average values are presented in Tables 2—4. It was found that stallion replacement procedure was correct with respect to the Małopolski breed and its quality. Favourable changes were also noted on account of height and calibre.